

Derleme Makalesi

Türk Müziği'nin gelişiminde cumhuriyetin ilk dönemleri ve Atatürk'ün Türk Müziği'ne yönelik demeçleri

Serdar Çevik^{1*}

Müzik Eğitimi Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 23 Kasım 2021

Kabul: 18 Aralık 2021

Online Yayın: 30 Aralık 2021

Anahtar Kelimeler

Atatürk

Türk cumhuriyetinin ilk dönemleri

Türk Müziği

2822-3195 / © 2021 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından

yayınlanmakta olup, açık erişim,

CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Özet

İnsanlığın dünyadaki mevcudiyetiyle aynı yaşta olan müzik; bireyin değişmeyen karakteri ve kişiliği gibi, toplumların ve ülkelerin farklı kültürlerini yansıtan sanatın da mühim bir dalı olmasının yanında, tarihsel süreç boyunca bireyin; eğlenme, inanış, sağlık, savunma gibi ihtiyaçlarında en mühim görevi üstlenmiş olan öge olarak kabul edilmektedir. Müziğin “küresel bir dil” olarak kişileri bir araya getiren bir işlevinin olması da, insanlığın var olma sürecindeki işlev ve etkilerine dayandırılmaktadır. Müzik sanatının aktardıkları arasında, toplumların ve ülkelerin kültürel yaşantılarının mühim bir yer alıyor olduğu realitesi göz önüne alınarak hazırlanmış olan bu çalışmanın konusu; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, ulu önder Atatürk'ün, Türk Müziğine vermiş olduğu ehemmiyet ve bu yaklaşım çerçevesinde çağdaş Türk Müziğinin ortaya çıkmasındaki tesirler bağlamında tasarlanmıştır. Derleme şeklinde hazırlanan çalışmada Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Müziğindeki gelişmeler, bu gelişmelere bağlı kurulan kurum ve kuruluşlar ile Atatürk'ün Türk Müziği'ne ilişkin demeçleri paylaşılmıştır.

Makaleye atıf için

Çevik, S. (2021). Türk Müziği'nin gelişiminde cumhuriyetin ilk dönemleri ve Atatürk'ün Türk Müziği'ne yönelik demeçleri. *Türk Müziği*, 1(1), 31-36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10703501>

Giriş

Atatürk dönemi içerisinde sanat alanı kapsamında yapılan köklü değişiklikleri, Atatürk devrimlerinden farklı düşünmenin ötesinde, bu devrimlerin en hususi bölümünde düşünmek gerekmektedir. Zira Atatürk, gerek Türk tarihini gerekse Dünya tarihini iyi incelemiş ve öğrenmiş bir birey olarak; kahramanlıklar göstererek savaş alanlarında hürriyetlerini kazanmış olsalar da, uygarlık, bilim vb. konularda kendilerini yenileyememiş ve geliştirememiş ulusların kaybolup gittiğini veya nihayetinde esir düşüklerini bilmektedir.

Atatürk açısından bunun en önemli örneği, içinde yaşamış olduğu Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun kötüye gidişinin işaretlerinin gözlenmeye başladığı XVI. asırdan itibaren, devlet kendisine yol çizmeye çalışmış, lakin başarıya ulaşamamıştır. İçinde yaşayarak deneyimlediği durumun yanında, geçmişten gelen hataları da iyi analiz eden bir lider olarak Atatürk, bu gidişi kırmış ve daha ilk başından itibaren toplumun gelişmesi ve eğitilmesi hususları üzerinde planlar yapmıştır.

Bahse konu durumun eylemsel misalini Atatürk; 27 Ekim 1922 tarihinde Büyük Zafer'in kutlanması amacıyla İstanbul'dan Bursa'ya gelmiş olan öğretmenlere söylediği “Hanımlar, beyler! Ordularımızın ulaştığı zafer, sizlerin ve sizlerin ordularının zaferlerine sadece zemin hazırlamıştır. Gerçek zaferlere sizler ulaşacak ve sürdüreceksiniz ve ne olursa olsun başarıya ulaşacaksınız. Türk milletinin politik toplumsal yaşamı içerisinde, Türk milletinin fikri yönden eğitiminde

¹ Sorumlu Yazar: Yüksek Lisans Öğrencisi, Müzik Eğitimi Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. E-mail: serdarcevik84@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001- 8981-4139

rehberimiz bilim ve fen olacaktır. Okullar sayesinde ki, okulların vereceği fen ve ilim sayesinde ki Türk milleti, Türk şiir ve edebiyatı, Türk sanatı tam manasıyla gelişim gösterecektir” ifadeleri ile göstermiştir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1961, s. 43-45).

Bu süreç içerisinde yapılan bütün girişimler “Batılılaşmış, orijinal, üreten Anadolu Türk bireyi” modelini oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple diğer bütün disiplinlerde olduğu gibi, sanat disiplininde de mühim değişimler gerçekleştirilmiş; müzik, edebiyat, resim, heykel vb. sanat alanlarında ciddi atılımlar ortaya konmuştur.

Çalışma, bu temele göre tasarlanarak hazırlanmış ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türk Müziği’ndeki gelişmeler, bu amaçla kurulan kuruluşlar ve Atatürk’ün Türk Müziği’ne verdiği ehemmiyeti gösteren demeçler üzerine derlenmiştir.

Cumhuriyet’in İlk Senelerinde Atatürk’ün Müziğe Verdiği Önem ve Bu Alanda Gerçekleştirilen Çalışmalar
Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus-devlet olarak kurulduğu senelerde her alanda Batılılaşmaya önem verilmiş, bu hedef için yoğun çabalar harcanmıştır. Bu anlamda Ulusal Türk Müziği’nin ortaya çıkartılması, yaygınlaştırılması ve öğretilmesi çalışmalarına 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilan edilmesini takiben başlanmıştır.

Bu süreçte Atatürk’ün müziğe verdiği ehemmiyet, verdiği demeçlerden çok daha iyi anlaşılmaktadır. 1924 senesinde Atatürk’ün önderliğinde uygulanmaya başlanan yeni müzikal anlayış, bir ilk aşama olarak değerlendirilmiş ve bu aşama 1934 senesine kadar sürmüştür (Kaygısız, 2000, s. 299).

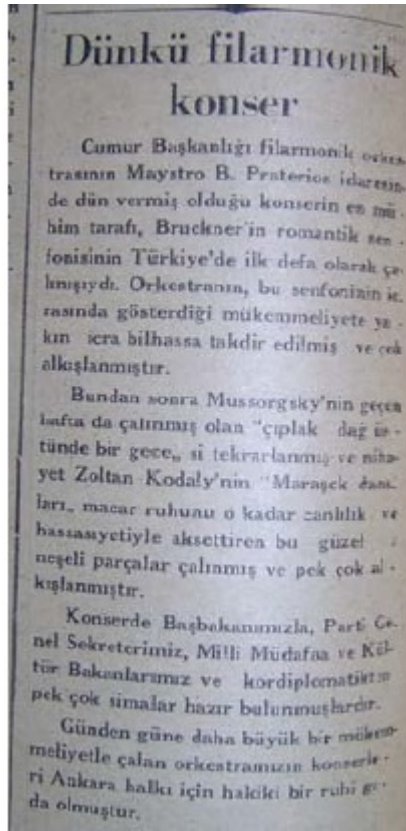
Cumhuriyet’in ilan edilmesinden evvel, İstanbul’da Saray’ın himayesinde, “Makam-ı Hilafet Mızıkası” öteki ismiyle “Mızıkay-ı Hûmayun” isimli bir müzikal kurum vardır. Aynı dönemde, çoğunluğu bu müzikal kurumun üyelerinden oluşturduğu ve Osman Zeki Üngör’ün yönettiği bir orkestra da Union Français’de her hafta konserler vermiştir. Cumhuriyet dönemi müzik çalışmalarının temellerinden birini oluşturan bu kurumun üyeleri, başarılı çalışmaları sebebiyle Ankara’ya çağırılmış ve Ankara İstasyonu’nun ambarlarından bir tanesinin alt katına yerleşmişlerdir (Çağlar, 2009, s.15).

Bu girişimin sonucunda Ankara’da; Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası, Riyaset-i Cumhur Badosu ve Riyaset-i Cumhur Fasıl Heyeti isimlerinde üç farklı müzik kurumu kurulmuş ve Türk müzik tarihine girmiştir. Kurumlar hakkındaki bilgiler aşağıda paylaşılmıştır.

Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası

Filarmoni Orkestrası; 11 Mart 1924 tarihinde Yeni Sinema’nın salonunda verilmiş olan, Osman Zeki Üngör’ün “Cumhuriyet Marşı” ve Beethoven’in “Beşinci Senfonisi” ile başlayan konser ile Cumhuriyet’in ilk Hükümeti’ne tanıtılmıştır. 2 Nisan 1924 tarihinde gerçekleştirilen ikinci konser günü Filarmoni Orkestrasının “Riyaset-i Cumhur Mûsikî Heyeti” ismiyle Cumhurbaşkanlığı himayesine alındığı duyurulmuştur. Filarmoni Orkestrası, 27 Nisan 1924 tarihinde Ankara’ya yerleşmiş ve ismi kısa bir zaman sonra “Riyaset-i Filarmoni Orkestrası” olarak değişikliğe uğramıştır (Oransoy, 1966, s. 18-19). Orkestra, bu değişiklikten sonra halka açık konserler veren modern anlamda bir topluluğa dönüşmüştür.

Osman Zeki Üngör’ün liderliğinde uzunca bir zaman halk konserlerini sürdüren Filarmoni Orkestrasının başına 1934 senesinde Ahmet Adnan Saygun getirilirken, 1935 senesinde Atatürk tarafından Türkiye’deki evrensel müzik eğitimi ve icrasıyla bununla ilişkili kurumların kuruluş programlarını hazırlamakla görevlendirilen Alman besteci Paul Hindemith’i teklif etmesi üzerine, çok mühim bir şef olarak kabul edilen Dr. Ernst Praetorius getirilmiştir. Praetorius’dan sonra ise Hasan Ferit Alnar, orkestra şefliği için uygun görülmüştür. Milli Müdafaa Vekâletine bağlı iken, 1932 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı’na aktarılan Filarmoni Orkestrası, bugün Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde çalışmalarına devam etmektedir.

Şekil 1. Ulus Gazetesi, 21.01.1936

Riyaset-i Cumhur Fasil Heyeti

Riyaset-i Cumhur Fasil Heyeti'nde; Ferit Bey, Abdülhalik Mehmet, Nuri Cemil, Münir Nurettin, Nuri Halil hanende olarak, Hafız Yaşar İnce Saz Heyeti başı olarak yer alırken, Udi Bahri Bey, Santuri Zühtü, Udi Şevki, Kanuni Vedat, Neyzen Sami ve Tamburi Refik de bu heyette görev almıştır. Bir sene sonra, Neyzen Sami Bey'in yerine Neyzen Burhanettin Bey'in katılmış olduğu bu Fasil Heyeti, Atatürk'ün hususi meclislerinde devamlı bulundurduğu, gezilerine dâhil ettiği ve beraber şarkılar söyleyecek şekilde yakınında bulundurduğu bir yapıda faaliyet göstermiştir. Fakat heyet yakından incelendiğinde; halka yönelik konserler sergilemediği ve çok usta müzisyenleri bünyesinde barındırmasına karşın bu kapasitenin yeterince değerlendirilmediği görülmektedir (Çağlar, 2009, s. 16).

Riyaset-i Cumhur Bando

Bando, ilk zamanlar Zeki Bey'in önderliğinde Meclis bahçesinde konserler vermiştir. Fakat Zeki Bey, o sıralar gerek orkestranın gerekse Mûsikî Muallim Mektebi'nin müdürlük görevlerini devam ettirdiği için Riyaset-i Cumhur Bando'su'nu genellikle yardımcısı Veli Bey idare etmiştir. 1932 senesinden sonra orkestra, Maarif Vekâletine aktarılıp, Riyaset-i Cumhur Bando'su tek başına kaldığı zaman, şefliğe yarbay rütbesi ile Veli Kanık Bey atanmıştır. 1935 senesinde İhsan Künçer'in şefliğe getirilmesinin ardından bando, "Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası" ismiyle geniş bir repertuarı seslendirmiş, bir bakıma "senfonik bir orkestra" özelliğini edinerek ulusal radyoda düzenli bir şekilde konserler vermişlerdir. 1963 senesinde ise "Kara Kuvvetleri Armoni Mızıkası"na dönüştürülmüştür (Paçacı, 1999, s. 15).

Şekil 2. Ulus Gazetesi, 28.05.1937

Atatürk'ün Müzik ve Türk Müziği Konusundaki Düşüncelerini Gösteren Demeçler

Atatürk, 1 Kasım 1935 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşması sırasında kürsüde dile getirmiş olduğu şu ifadelerle Cumhuriyet dönemindeki müzik çalışmalarına değinmiştir: “Kültür alanında gerçekleştirilen etkinliklerimizi, çağdaş ve yeni temellere göre teşkilatlandırmayı hız kesmeden sürdürmekteyiz. Milli mûsikîmizi, çağdaş teknikler içerisinde daha da yükseltebilmek adına çalışmalara bu sene daha fazla emek verilecektir. Güzel Sanatların tüm disiplinlerini kapsayan kurumları adına Parlamento'nun göstereceği emek ve alaka, milletin çağdaş ve insanı yaşantısı ile çalışkanlık veriminin artırılması hususunda tesirli olacaktır”.

Bir sene sonra, 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM açılışındaki konuşmasında ise şu ifadelerle Türk Müziği alanında yapılan çalışmalara değinmiştir: “Güzel Sanatlar konusuna da ilginizi bir defa daha canlandırmak istiyorum. Ankara'da bir konservatuar ile bir Temsil Akademisi kurulması için çalışmaların devam ettiğini belirtmek, benim için guru ve mutluluktur” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1961, s. 378).

Aradan geçen bir senenin ardından, 1 Kasım 1937 tarihli TBMM açılış konuşmasında Atatürk, bir cümleyle bile olsa, Türk Müziği'nin geliştirilmesi hususundaki arzusunu; “bir sene evvel Ankara'da kurulmuş olan Devlet Konservatuarı'nın, sahnede, müzikte kendisinden beklenmekte olan teknik elemanları çok hızlı bir biçimde verebilecek duruma getirilmesi adına daha çok fedakârlık ve çabanın sarf edilmesinin yerinde olacağını” dile getirerek göstermiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1961, s. 390).

Güneydoğu şehirlerini gezmek amaçlı çıktığı seyahatinde Atatürk, 15 Kasım 1937 tarihinde Diyarbakır'da bulunmuş ve o akşam kendisi onuruna sunulmuş olan bir gösteriyi seyretmiştir. Orkestranın dinletisi sona erdiğinde, bulunduğu yerden ayağa kalkarak orkestrayı yürekten alkışlamış ve kendisi için sevgi gösterisinde bulunan topluluğa yirmi yıl sonra yine Diyarbakır'da bulunduğunu, dünyanın en modern ve güzel binasında, nefis, modern bir müziği dinleyerek, insanlığın medeni bir halkının huzurunda duyduğu zevk ve mutluluğun ne derece fazla olduğunu dile getirmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1961, s. 394).

Sonuç ve Tartışma

Atatürk yeni Cumhuriyeti, hem politik rejim açısından hem de kültürel değerler açısından “batılı” bir ülke olarak düşünmüştür. Bununla birlikte dine dayanan ve kozmopolit bir imparatorluğun yerine, ulusal, demokratik ve laik bir Cumhuriyeti kurmayı arzu etmesi, O’nu, “bir kültür bulunmaktadır, o da beşeriyetin ortak malı olan ve geleceği, ileriye temsil eden çağdaşlıktır” düşüncesine götürmüştür. O dönem, bu çağdaşlığın temsilcisi olarak Batı Avrupa ön plana çıkmıştır. Bu sebeple de Atatürk, “batılı” bir toplum ortaya çıkartmak istemiştir. Bunun temelinde ise “toplumun çağdaş medeniyetler seviyesine çıkması” düşüncesi yer almaktadır.

Bu inançla Atatürk, gerek kültürel gerekse sanatsal anlamda çok önemli ve derin değişikliklere öncü olmuştur. Çalışmanın temelinde yatan Türk Müziği konusu da bu değişikliklerden olumlu yönde nasibini almıştır. Bu hususta Atatürk’ün müzik konusundaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir. Atatürk’ün bu düşünceleri; Cumhuriyet’in müzik, sanat ve kültür programlarında gerçekleştirilen değişimlerine de ışık tutmaktadır. Bu anlamda müzik;

- Halkın yanındadır.
- Halka dayandırılarak yapılmayı hedeflemektedir.
- Tam manasıyla yenidir.
- Yeni bireyler yaratabilmeyi hedeflemektedir.
- Cumhuriyet’in kurumlaşmasını hedeflenmiştir.
- Beşeriyetin önünde katkı sağlamayı hedeflemiştir.
- Çok seslidir, bir diğer ifadeyle “demokrat” yapıdadır.
- Bireylere neşe ve umut vermektedir.
- Evrensel müziğe yönelmektedir.

Cumhuriyet’in ilan edilmesi ile birlikte modern hayat standartlarına ulaşabilmeyi hedefleyen Türk Devleti, Atatürk’ün önderliği sayesinde her alanda gerçekleştirilen reformlar gibi sanat alanında da Batı’nın modern sanat ve kültür politikalarını örnek almış ve Türk müzik kültürünü ortaya çıkartma gayretine girmiştir. Atatürk’ün sanatın en kıymetli alanlarından birisi kabul edilen müziğe verdiği ehemmiyet ve gösterdiği yol ile çağdaş Türk müzik kimliğinin yaratılma sürecine başlanmıştır.

Çağdaş Türk Müziği’nin yaratılması sürecinde geliştirilen doğru ve yerinde stratejiler ile evrensel bakış açıları sayesinde Türk Müziği çok önemli sayılabilecek bir yol kat etmiştir. Bu noktada, aynı doğrultuda, benzer stratejiler ve bakış açıları ile Türk Müziği’nin geliştirilmesine devam edilmelidir.

Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 senesinden Atatürk’ün vefat ettiği 1938 senesine kadar müzik alanında uygulanmış olan politikalar Atatürk’ün öngörülerine paralel biçimde muvaffak olmuştur. Bugün halen sanat hayatını sürdüren opera binaları, tiyatro binaları, senfoni orkestraları ve konservatuarlar gibi müzik temelli kurumların mevcudiyeti, bu başarının somut delilidir. Bu kurumlar sayesinde çok sesli Türk Müziği, gelecek kuşaklara aktarılabilecek ve sonsuza kadar yaşayacaktır.

Kaynakça

- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 1961, C.I-II-III, Ankara.
- Çağlar, T. (2009). *Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Kaygısız, M. (2000). *Türkler’de Müzik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Oransoy, G. (1966). *Ankara Devlet Konservatuarı*, Ankara: Konservatuar Derneği Yayınları.
- Paçacı, G. (1999). *Cumhuriyet’in Sesleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

The early periods of the republic in the development of Turkish Music and Atatürk's statements about Turkish Music

Abstract

Music that is the same age as humanity's existence on earth; In addition to being an important branch of art that reflects the different cultures of societies and countries, like the unchanging character and personality of the individual, throughout the historical process, the individual; It is accepted as the element that undertakes the most important task in needs such as entertainment, belief, health and defense. The fact that music has a function that brings people together as a "global language" is based on its functions and effects in the existence process of humanity. The subject of this study, which has been prepared considering the reality that the cultural life of societies and countries has an important place among what the art of music conveys; It was designed in the context of the importance given to Turkish Music by the great leader Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, and the influences on the emergence of contemporary Turkish Music within the framework of this approach. In the study, which was prepared as a compilation, the developments in Turkish Music after the proclamation of the Republic, the institutions and organizations established based on these developments, and Atatürk's statements on Turkish Music were shared.

Keywords: Atatürk, Early Periods of the Turkish Republic, Turkish Music